У К Р А Ї Н А

ПАСПОРТ

об'єкта культурної спадщини

Штабний корпус фортеці Святої Єлисавети (казарма Єлізаветинської фортеці)

(найменування об'єкта)

вид	тип	категорія пам'ятки
Архітектура та містобудування	Споруда	Національного значення

1. Дата утворення об'єкта:

1801 р.

2. Місце знаходження об'єкта:

м. Кіровоград, Фортеця, 21

3. Охоронний № пам'ятки:

252/1

4. Дата і № рішення, відповідно до яких об'єкт узято на державний облік та визначено категорію пам'ятки:

Пам'ятка архітектури національного значення, взята на державний облік постановою Ради Міністрів Української РСР від 24 серпня 1963 р. № 970

5. Наявність охоронних дошок, охоронних знаків, інших інформаційних написів, позначок: охоронних дошок, охоронних знаків немає

На стовпах центральних воріт лікарні встановлені в 1957 р. меморіальні мармурові дошки з написами: «1800–1950 В крепости Елизаветы в 1786 и 1792 годах пребывал великий русский полководец А.В. Суворов», «В крепости Елизаветы в 1773 – 1794 годах пребывал великий русский полководец М.И. Кутузов. 16.IX.1950».
Меморіальні дошки взяті на облік рішенням облвиконкому від 17 вересня 1969 р. № 404.

6. Власник:

Комунальна власність міста. Власник: Управління власності та приватизації комунального

майна Кіровоградської міської ради. Адреса: 25006, м. Кіровоград, вул. Карла Маркса, 41. Тел. (052-2) 24-08-33.

7. Користувач:

1-а міська лікарня. Адреса: 25001, м. Кіровоград, Фортеця, 21. Тел. (052-2) 23-20-55, (052-2) 23-70-04.

8. Охоронний договір:

№75, укладений 20.07.2004 р. між Регіональною службою охорони і реставрації пам'яток містобудування та архітектури Кіровоградської облдержадміністрації в особі начальника Регіональної служби Ліповця Івана Івановича та головним лікарем 1-ї міської лікарні Андреєвою Ларисою Миколаївною.

9. Функціональне використання:

сучасне	**первісне**	**інші (протягом часу існування об'єкта)**
Адміністративний корпус 1-ї міської лікарні	«Штаб офицерских покоев связи» фортеці Святої Єлисавети	Казарма нестройового батальйону

10. Історичні дані про об'єкт:

Фортеця збудована відповідно до особистого указу Імператриці Єлисавети Петрівни від 11 січня 1752 р. для захисту російських кордонів із півдня та розширення земель Російської імперії. Фортеця була закладена генерал-майорами А.І. Глєбовим та І.С. Хорватом 18 червня 1754 р. Вона відіграла суттєву роль в російсько-турецькій війні 1768–1774 рр., а в 1768 р. утримала облогу військ кримського хана Кирим-Гирея. На початку будівництва фортеці майже всі будівлі були дерев'яними. Дерев'яні споруди проіснували до кін. 18 ст. У 1798 р. Єлісаветградською інженерною командою було розроблено креслення мурованих казарм, які затвердила Державна військова колегія від Артилерійської експедиції.

Після укладання 1774 р. Кучук-Кайнарджийського миру фортеця втратила своє стратегічне значення у зв'язку з перенесенням південних кордонів Росії на береги Чорного моря. Рескриптом Імператриці Катерини II від 10 лютого 1784 р. на ім'я генерал-фельдмаршала князя Г.О. Потьомкіна було повідомлено, що фортеця Св. Єлисавети перетворена на «внутренний город...так как по своему положению в середине государства крепостью считаться не может». В 1794 р. тут ще утримувалося 162 гармати, які обслуговувалися 277 артилеристами. Повне скасування фортеці здійснилося 15 березня 1805 р. Фортечний гарнізон було розформовано, але в казармах ще багато років розміщувався нестройовий батальйон – три інвалідні роти. За різних часів у фортеці перебували Г.О. Потьомкін, Н.А. Румянцев-Задунайський, О.В. Суворов, М.І. Кутузов. Під час Кримської війни 1853–1856 рр. в будівлях фортеці було розміщено лікарню, в якій працював М.І. Пирогов.

Казарми фортеці Святої Єлисавети побудовані інженером-полковником Менцеліусом. У кін. 18 ст. тут був розквартирований Бугський кінно-єгерський полк під командуванням М.І. Кутузова. Споруди капітально відремонтовані в 1820–1839 рр., у кін. 19 - поч. 20 ст. зазнали часткову перебудову.

На підставі архівних документів, які було виявлено 2003 р. у Російському Державному Військово-історичному архіві під час проведення додаткових науково-дослідних робіт, зроблені деякі уточнення стосовно датування та назви будівель фортеці Святої Єлисавети. З'ясовано, що дата побудови казарм – 1754 р., вказана у Державному реєстрі нерухомих пам'яток України, затвердженому постановою Ради Міністрів Української РСР від 24 серпня 1963 р. № 970, не є дійсною (це дата початку будівництва фортеці Святої Єлисавети). Дати

будівництва казарм та солдатської кухні точно встановити не вдалося, але на генеральному плану фортеці за 1804 р. (РДВІА, м. Москва. – Ф. 349 – Оп.12. – Спр. 5743. «План, фасады, прорезы выстроенных зданий в крепости Св. Елисаветы)» позначені будівлі військових споруд з датою будівництва – 1801 р. Назва «казарми» теж вказана невірно. Відповідно до того ж плану під літерою «А» позначено – «план штаба офицерских покоев связи». Таким чином, внесення означеної будівлі як «казарми» до Державного реєстру нерухомих пам'яток України є помилковим. До реєстру необхідно внести корективи щодо назви об'єкту та надати назву об'єкту «штабний корпус фортеці Святої Єлисавети, охорон. № 252/1».

Сьогодні в будівлях фортеці розміщено відділення 1-ї міської лікарні. В колишній будівлі штабу офіцерських покоїв розміщено адміністративний корпус лікарні.*

* При складанні історичних даних використано матеріали, зібрані Р.Г. Ковальовою - провідним спеціалістом-архітектором Регіональної служби охорони і реставрації пам'яток містобудування та архітектури Кіровоградської облдержадміністрації (див. п. 18).

11. Відомості про сучасний стан об'єкта:

Розташування об'єкта і його роль у навколишньому середовищі	Штабний корпус виконує роль рядового об'єкта у складі комплексу споруд фортеці Святої Єлисавети. Зараз використовується як адміністративний корпус 1-ї міської лікарні, що розташована у південній частині фортеці в межах земляних укріплень. Характер розпланувальної системи, в якій розміщена будівля – регулярний. Через територію фортеці проходить автомобільна дорога у напрямку північний схід – південний захід.
Ландшафт	Територія фортеці розташована на пагорбі між річками Інгул та Сугоклея. Обмежена земляними валами у формі шестикутної зірки та ровів. В межах валів характер рельєфу рівнинний. За видами зелених насаджень територія являє собою парк, засаджений деревами листопадних порід та чагарниками.
Опис об'єкта	Штабний корпус являє собою 1-поверхову мурована будівлю, за планом має форму прямокутника. Розміри будівлі: довжина – 28,85 м, ширина – 13,50 м, висота – 6,9 м. Первісно – об'єкт військового призначення з частковою житловою функцією. Внутрішнє планування вирішено за принциповою класицистичною схемою. Розпланувальний тип споруди: двохрядний змішаний. Фасади виконано у стриманому класицистичному дусі з мінімальним оздобленням у вигляді профільованого карнизу. Архітектурний ритм у побудові фасадів задають витягнуті за вертикаллю прямокутної форми вікна та двері. Дах вальмовий по дерев'яних кроквах з горищем. Стіни зведені з блоків вапняку та цегли. Внаслідок реконструкції будівлі з метою пристосування під адміністративний корпус лікарні історичне планування змінено, оздоблення інтер'єрів втрачено. В будинку збереглися дві кахляні печі.
Перебудови, втрати й історичні нашарування	У 1839 р. будівлю було капітально відремонтовано. У 1950-і рр. з метою пристосування приміщень під адміністративний корпус 1-й міської лікарні проведено перепланування, втрачено декілька кахельних печей та оздоблення інтер'єрів. У 2004 р. проведено ремонтно-реставраційні роботи з підсилення фундаментів, перекриття, зовнішніх стін (з армуванням та обличкуванням сучасною цеглою), заміни покрівлі.
Наявність творів мистецтва та їх опис	Твори мистецтва відсутні.

Опис території об'єкта	Ділянка лікарні, до складу якої за своїм сучасним призначенням належить колишній штабний корпус, розташована у південній частині території фортеці Святої Єлисавети у межах земляних укріплень (валів та ровів), які за планом мають форму шестикутної зірки. З північного боку від лікарні у парковій зоні розміщений меморіал воїнам, загиблим під час Великої Вітчизняної війни. З північно-східного боку – садиба реставраційних майстерень. На території лікарні поруч з адміністративним корпусом (колишнім штабним корпусом фортеці Святої Єлисавети) розташовані лікувальні корпуси, господарчі будівлі тощо. Територія озеленена. Навкруги будівель ростуть багаторічні дерева листопадних порід. Прокладені асфальтовані дороги, пішохідні доріжки та розбиті клумби. Між лабораторним корпусом (колишньою казармою для двох рот) та будівлею кухні розташовано фонтан круглої форми. Поруч з ним – пам'ятник М.І. Пирогову.
Загальна оцінка технічного стану об'єкта, дата, № акту технічного стану	Фундаменти стрічкові з бутового каменю. Стіни зведені з блоків вапняку та цегли. Несучими є поздовжні стіни, які під час реставрації 2004 р. підсилені армуючими конструкціями, облицьовані сучасною цеглою, поштукатурені та пофарбовані акриловою фарбою. Перетинки являють собою дерев'яну каркасну конструкцію з щільним дощатим настилом та заповненням глиняно-солом'яною сумішшю. Покриття стін (в залежності від призначення приміщень): кахельною плиткою, шпалерами на клею, олійною фарбою на висоту 1,6 м та водорозчинними фарбами. Перекриття дерев'яне балкове, підсилене металевими двотавровими балками. Простір між балками заповнено сучасним утеплювальним матеріалом. Дах вальмовий по дерев'яних кроквах з горищем, покритий металевим листом, який пофарбовано олійною фарбою. Підлога – дощата по лагах, частково покрита лінолеумом. За ступенем капітальності – мурована споруда з невогнестійким перекриттям. Загальний технічний стан будівлі добрий.
Наявність інженерних мереж та інженерного обладнання	Інженерні мережі – водогін, побутова і зливова каналізація, теплові мережі, лінії електропередач, освітлення. Інженерне обладнання – електропостачання, опалення, водогін, каналізація.
Дата і № довідки про майнову цінність об'єкта, найменування організації яка провела оцінку, вартість в гривнях	Оцінка майна не проводилась.

12. Перелік складових (для комплексу (ансамблю), визначного місця)**:**

Перелік складових комплексу споруд фортеці Святої Єлисавети:

1. **Штабний корпус фортеці Святої Єлисавети** (1801 р.) - пам'ятка архітектури національного значення, охорон. № 252/1 (постанова РМ УРСР від 24.08.1963 р. № 970);
2. Казарма для трьох рот фортеці Святої Єлисавети (1801 р.) - пам'ятка архітектури національного значення, охорон. № 252/2 (постанова РМ УРСР від 24.08.1963 р. № 970);
3. Казарма для двох рот фортеці Святої Єлисавети (1801 р.) - пам'ятка архітектури національного значення, охорон. № 252/3 (постанова РМ УРСР від 24.08.1963 р. № 970);
4. Солдатська кухня фортеці Святої Єлисавети (1801 р.) - пам'ятка архітектури національного значення, охорон. № 252/4 (постанова РМ УРСР від 24.08.1963 р. № 970);
5. Земляні укріплення фортеці Святої Єлисавети (1754 р.) - пам'ятка архітектури

національного значення, охорон. № 252/5 (постанова РМ УРСР від 06.09.1979 р. № 442);
6. Корпус лікарні (1924 р.) - пам'ятка архітектури місцевого значення, охорон. № 60-Кв (розпорядження голови Кіровоградської облдержадміністрації від 28.12.2004 р. № 792-р);
7. Корпус лікарні (1924 р.) - пам'ятка архітектури місцевого значення, охорон. № 61-Кв (розпорядження голови Кіровоградської облдержадміністрації від 28.12.2004 р. № 792-р);
8. Приймальне відділення лікарні (1870 р.) - пам'ятка архітектури місцевого значення, охорон. № 62-Кв (розпорядження голови Кіровоградської облдержадміністрації від 28.12.2004 р. № 792-р);
9. Корпус лікарні (1900 р.) - пам'ятка архітектури місцевого значення, охорон. № 63-Кв (розпорядження голови Кіровоградської облдержадміністрації від 28.12.2004 р. № 792-р);
10. Корпус лікарні (1900 р.) – щойно виявлений об'єкт культурної спадщини (архітектура);
11. Корпус лікарні (1900 р.) – щойно виявлений об'єкт культурної спадщини (архітектура);
12. Корпус лікарні (1910 р.) – щойно виявлений об'єкт культурної спадщини (архітектура);
13. Господарчий корпус лікарні (1910 р.) – щойно виявлений об'єкт культурної спадщини (архітектура);
14. Корпус лікарні (1910 р.) – щойно виявлений об'єкт культурної спадщини (архітектура);
15. Льох (кін. 18 – поч. 19 ст.) – щойно виявлений об'єкт культурної спадщини (архітектура).

13. Територія об'єкта:

Площа	Близько 57,0 га
Опис меж території об'єкта	Територія фортеці Святої Єлисавети обмежена фортифікаційними земляними укріпленнями: валами та ровами. З північно-західного боку до неї примикають ділянка підприємства міського автодору, ділянка АТС, квартал середньоповерхової (4-5 поверхів) житлової забудови по вул. 50 років Жовтня. З півночі – ділянка торговельного закладу, з північного сходу – ділянки готелю, автостоянки, середньо- та малоповерхової житлової забудови по вул. Куроп'ятникова. З південного сходу – малоповерхова садибна забудова по вул. Комсомольській. З півдня – територія в'язниці. З південного заходу – подвір'я середньоповерхової житлової забудови по вул. Яновського. З заходу – ділянки дитячого садка та середньої школи № 32.

14. Оцінка антропологічної, археологічної, естетичної, етнографічної, історичної, мистецької, наукової чи художньої цінності об'єкта:

Якості об'єкта завдяки яким він набуває культурної цінності як пам'ятка	Це одна з небагатьох мурованих будівель військового призначення з частковою житловою функцією початку 19 ст., що збереглася до нашого часу. Разом з земляними укріпленнями фортеці Святої Єлисавети та іншими історичними будівлями складає пам'ятку фортифікаційного мистецтва другої половини 18 – початку 19 ст.

15. Зони охорони пам'ятки: зони охорони пам'ятки не розроблені.

Організація-розробник науково-проектної документації	
Дата розробки науково-проектної документації	
Дата і № документа про	

затвердження науково-проектної документації	
Короткий опис меж зон охорони із зазначенням площі кожної зони	

16. Наявність науково-дослідної та науково-проектної документації на об'єкт:

Найменування документації	Рік розроблення	Автор (організація)	Місце зберігання, інв. №
Науково-дослідна документація	1992	«Кіровоградська міжобласна спеціалізована науково-виробнича майстерня», м. Кіровоград, вул. Гоголя, 44 (сучасна адреса: м. Кіровоград, Фортеця, 19)	Регіональна служба охорони і реставрації пам'яток містобудування та архітектури Кіровоградської облдержадміністрації, шифр 1922-27.1
Робочий проект «Реставрація фортеці Святої Єлисавети. Будівля адміністративного корпусу 1-ї міської лікарні у м. Кіровограді»	2004	ПП Мухін О.Г., ліцензія АА № 599517	Управління містобудування, архітектури та житлово-комунального господарства Кіровоградської облдержадміністрації, шифр 2004-03.01

17. Дослідницькі й реставраційні роботи на об'єкті:

Найменування робіт	Рік проведення	Замовник	Виконавець	Підрядна організація
Проведена реставрація будівлі згідно розробленого робочого проекту	2004	Управління містобудування, архітектури та житлово-комунального господарства Кіровоградської облдержадміністрації	Товариство з обмеженою відповідальністю "Спринг", м. Кіровоград, вул. Преображенська, 8	

18. Основні джерела відомостей про об'єкт:

Археологічні матеріали	
Іконографічні матеріали	
Архівні матеріали	1. Російський державний військово-історичний архів, м. Москва (РДВІА, м. Москва). – Ф. 418. – Оп. 1. – Спр. 571. – 1754 р. 2. РДВІА, м. Москва. – Ф. 349. – Оп. 12. – Спр. 5740. – 1804 р. 3. РДВІА, м. Москва. – Ф. 349 – Оп. 12. – Спр. 5743. – 1804 р. 4. РДВІА, м. Москва. – Ф. 349. – Оп. 12. – Спр. 5744. – 1804 р.
Бібліографічні матеріали	1. Записки Одесского общества истории и древностей. – Одесса, 1853. – Т. 3. 2. Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами генерального штаба. Херсонская губерния / Составил генерального штаба полковник А. Шмидт. – Ч.2. – СПб.: тип. Калиновского, 1863. 3. Пашутин О.М. Исторический очерк. – Елисаветград.: Тип. Бр. Шполянских, 1897.

19. До паспорта додаються графічні матеріали та фотофіксація:

Найменування	Кількість	Дата виконання	Виконавець
План території пам'ятки	2	2006 р.	Позначення споруд фортеці Святої Єлисавети на топооснові виконано Ковальовою Р.Г. Комп'ютерна обробка креслень Александрової Г.П.
Обміри:			
Поповерхові плани	1	2003 р. 2006 р.	Ковальова Р.Г., Сємічова В.О., Гончаренко О.А. Комп'ютерна обробка креслення Александрової Г.П.
Креслення фасадів	1	2003 р. 2006 р.	Ковальова Р.Г., Сємічова В.О., Гончаренко О.А. Комп'ютерна обробка креслення Александрової Г.П.
Фотофіксація:			
Фото загального вигляду	3	20.12.2006 р.	Бреяк О.В.
Фото фрагментів			
Фото деталей			
Фото інтер'єрів	2	20.12.2006 р.	Бреяк О.В.
Інше			

Паспорт склав:

Посада та назва організації	Спеціальність, кваліфікаційний рівень	Прізвище, ініціали	Підпис	Дата складання
Молодший науковий співробітник НДІТІАМ	Інженер-будівельник	Бреяк О.В.		25.12.2006 р.
В.о. завідувача відділу НДІТІАМ	Архітектор	Жаворонкова Т.Л.		

НДІТІАМ – Державний науково-дослідний інститут теорії та історії архітектури і містобудування

Від Замовника:

Начальник Управління реставрації та регенерації історичної забудови Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України

_____ Майстерчук Т.П.

МІНІСТЕРСТВО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ТА БУДІВНИЦТВА УКРАЇНИ м. Київ Ідентифікаційний код 35134370
ЗАГАЛЬНИЙ ВІДДІЛ

Експлікація будівель і споруд фортеці Святої Єлисавети:

1. Штабний корпус фортеці Святої Єлисавети, 1801 р.
2. Землені укріплення фортеці Святої Єлисавети, 1754 р.

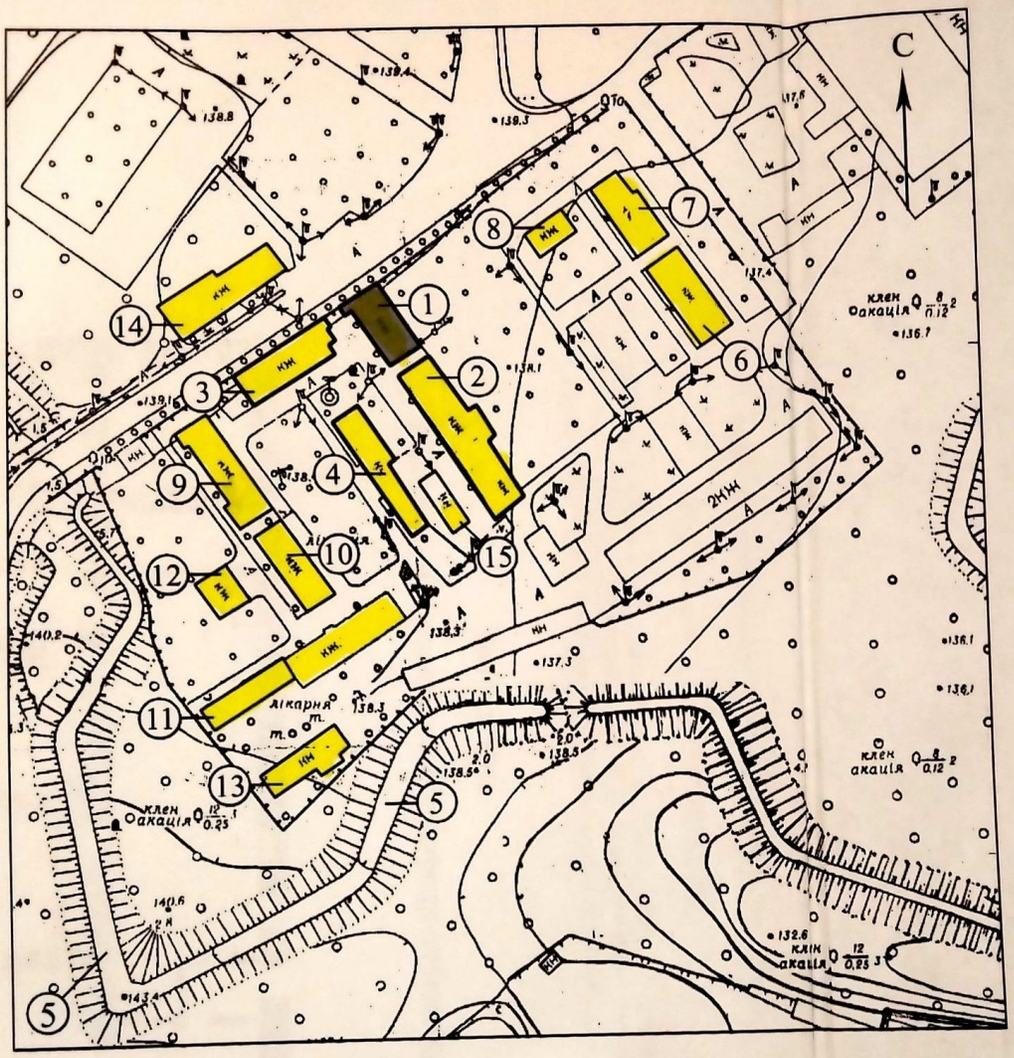
м. Кіровоград. Штабний корпус фортеці Святої Єлисавети, 1801 р.

План території пам*ятки,
М 1: 5000.

Викопіювання з топографічної зйомки 1998 р. надано Управлінням містобудування, архітектури, екології та земельних відносин Кіровоградської міськради.

Складання експлікації будівель і споруд фортеці Святої Єлисавети за станом на 2006 р. з позначенням їх на топооснові виконано провідним спеціалістом-архітектором Регіональної служби охорони і реставрації пам'яток містобудування та архітектури Кіровоградської облдержадміністрації Р.Г. Ковальовою.

Комп'ютерна обробка креслення Александровой Г.П., 2006 р.

м. Кіровоград. Штабний корпус фортеці Святої Єлисавети, 1801 р.

Фрагмент плану території пам*ятки,
М 1: 2000.

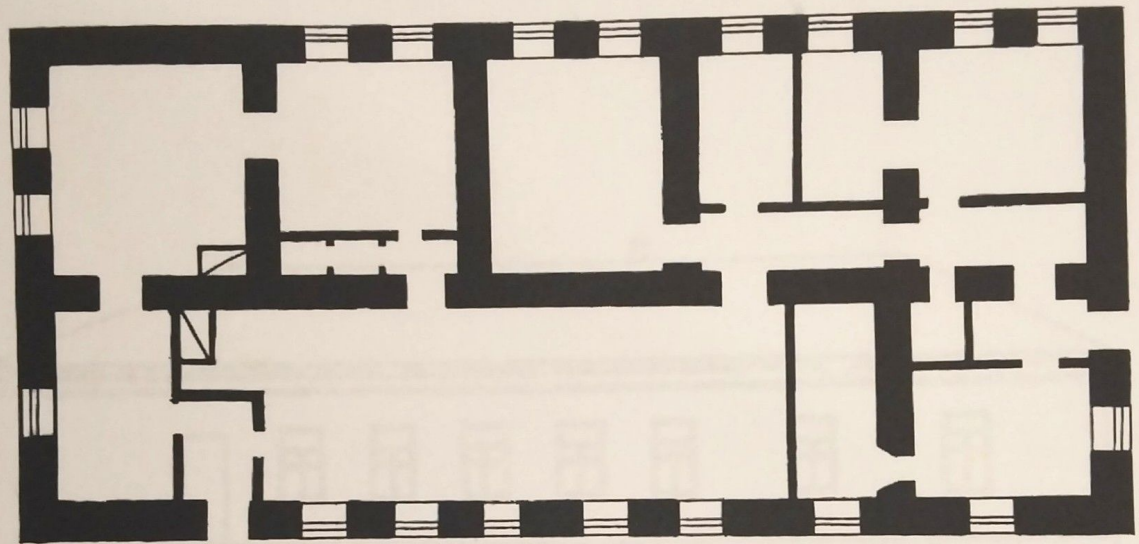
Викопіювання з топографічної зйомки 1998 р. надано Управлінням містобудування, архітектури, екології та земельних відносин Кіровоградської міськради.

Складання експлікації будівель і споруд фортеці Святої Єлисавети за станом на 2006 р. з позначенням їх на топооснові виконано провідним спеціалістом-архітектором Регіональної служби охорони і реставрації пам'яток містобудування та архітектури Кіровоградської облдержадміністрації Р.Г. Ковальовою.

Комп'ютерна обробка креслення Александрової Г.П., 2006 р.

Експлікація будівель і споруд фортеці Святої Єлисавети:

1. Штабний корпус фортеці Святої Єлисавети, 1801 р.
2. Казарма для трьох рот фортеці Святої Єлисавети, 1801 р.
3. Казарма для двох рот фортеці Святої Єлисавети, 1801 р.
4. Солдатська кухня фортеці Святої Єлисавети, 1801 р.
5. Землені укріплення фортеці Святої Єлисавети, 1754 р.
6. Корпус лікарні, 1924 р.
7. Корпус лікарні, 1924 р.
8. Приймальне відділення лікарні, 1870 р.
9. Корпус лікарні, 1900 р.
10. Корпус лікарні, 1900 р.
11. Корпус лікарні, 1910 р.
12. Корпус лікарні, 1900 р.
13. Господарчий корпус лікарні, 1910 р.
14. Корпус лікарні, 1910 р.
15. Льох, кін. 18 - поч. 19 ст.

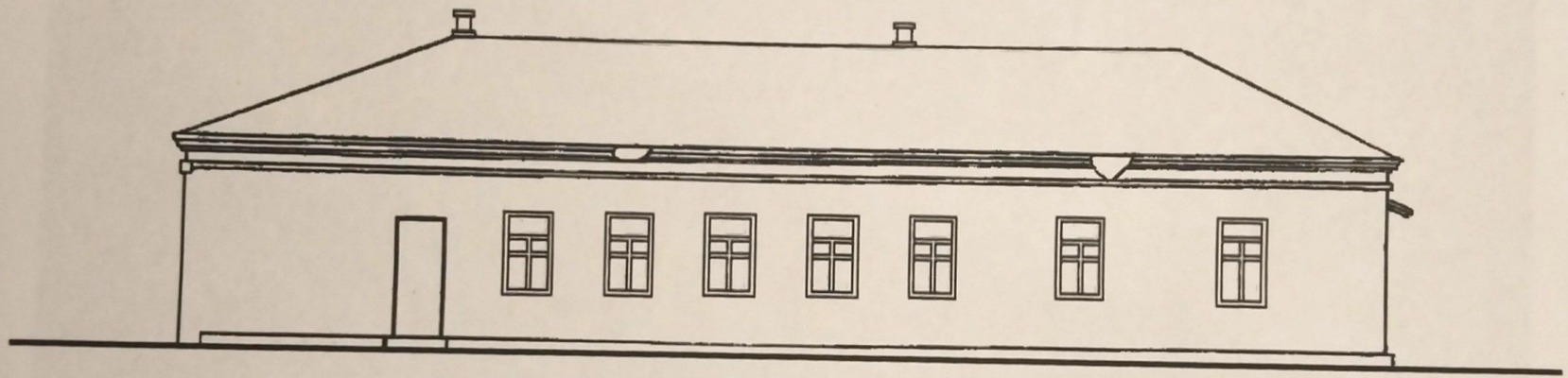
м. Кіровоград. Штабний корпус фортеці Святої Єлисавети, 1801 р.

План, М 1:200.

При складанні креслення використано матеріали обмірів співробітників
Регіональної служби охорони і реставрації пам*яток містобудування та архітектури
Кіровоградської обласної державної адміністрації: Ковальової Р.Г., Сємічової В.О., Гончаренко О.А., 2003 р.

Перевірено Бреяк О.В. за станом на 2006 р.

Комп'ютерна обробка креслення Александрової Г.П., 2006 р.

м. Кіровоград. Штабний корпус фортеці Святої Єлисавети, 1801 р.

Південно-західний фасад, М 1:200.

При складанні креслення використано матеріали обмірів співробітників
Регіональної служби охорони і реставрації пам*яток містобудування та архітектури
Кіровоградської обласної державної адміністрації: Ковальової Р.Г., Сємічової В.О., Гончаренко О.А., 2003 р.

Перевірено Бреяк О.В. за станом на 2006 р.

Комп'ютерна обробка креслення Александрової Г.П., 2006 р.

м. Кіровоград. Штабний корпус
фортеці Святої Єлисавети, 1801 р.

Загальний вигляд пам*ятки з півночі.

Фотофіксація Бреяк О.В., 20.12.2006 р.

м. Кіровоград. Штабний корпус
(казарма фортеці Святої Єлисавети), 1801 р.

Загальний вигляд пам*ятки з північного сходу.

Фотофіксація Бреяк О.В., 2006р.

м. Кіровоград. Штабний корпус
фортеці Святої Єлисавети, 1801 р.

Загальний вигляд пам*ятки з півдня.

Фотофіксація Бреяк О.В., 20.12.2006 р.

м. Кіровоград. Штабний корпус
фортеці Святої Єлисавети, 1801 р.

Кахляна піч.

Фотофіксація Бреяк О.В., 20.12.2006 р.

м. Кіровоград. Штабний корпус
фортеці Святої Єлисавети, 1801 р.

Кахляна піч у кутовому приміщенні.

Фотофіксація Бреяк О.В., 20.12.2006 р.